

ВТУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Велислава Чавдарова

за дисертационен труд

на Борислава Петрова Димитрова

на тема:

**„ДИНАМИКА НА ГЕНЕРАЛИЗИРАНИТЕ ОЧАКВАНИЯ ПРИ
ПАЦИЕНТИ С ДЕПРЕСИЯ“**

с научни ръководители:

Проф. Иван Стоянов Александров, д.пс.н.

Доц. д-р Светлин Върбанов Върбанов, д.м

Научна област 3. Социални, стопански и правни науки

**Професионално направление 3.2. Психология / Медицинска
психология/**

**1. Актуалност на разглеждания в дисертацията научен
проблем**

Считам, че темата е не само дисертабилна, но и особено актуална. Резонно е разглеждането на депресията като водеща причина за инвалидност в световен мащаб с отражение върху продължителността на живота и негативно влияние върху професионалния, социалния и личния живот. Това въздействие е едновременно върху междуличностните взаимоотношения, представянето в професионален план, физическото здраве и цялостното качество на живот. Докторантката счита, че е налице

затворен цикъл, който води до деградация на личното и околно пространство, което поддържа депресията, която на свой ред влошава средата и уврежда личността. Авторката задава нетрадиционен изследователски дискурс, формулирайки изследователска цел, според която е необходимо „да се установи динамиката, спецификата и влиянието на генерализираните очаквания: дългосрочна мотивация, оптимизъм, негативни очаквания и локализация на контрола в процеса на лечение и възстановяване при пациенти с депресия. Това поставя въпроса за идентифициране на взаимовръзките и причинно-следствените показатели, които ще очертаят модел за изследване с потенциално практическо приложение в клиничната и терапевтична работа.

2. Данни за докторанта

Борислава Димитрова е докторант към катедра “Психиатрия и медицинска психология” в Медицински университет „Проф.д-р Параскев Стоянов“ от 2020 г. Тя е бакалавър по психология и магистър по Приложна психология, както и Криминология и социална превенция. Професионалният път на Борислава Димитрова е обвързан с професионалния ѝ опит, доминиращо свързан с помагача дейност, консултиране и обучения, където тя разгръща креативността и професионализма си.

Авторката е коректен и прецизен изследовател, който успява да верифицира разнообразния си опит в полезен научен продукт, осигуряващ инструмент за практическа работа.

Депозираната документация е изрядна и отговаряща на всички критерии по смисъла на процедурата за провеждане на настоящата защита. Информацията от автобиографията на Борислава Димитрова свидетелства за един поетапно и достойно извървян път за професионална реализация в областта на медицинската психологията.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Депозираният дисертационен труд е с обем 132 страници и включва 42 таблици и 2 фигури. Съдържанието е концептуализирано във въведение, три основни глави, структурирани в подглави, заключение, приноси и библиография. В книжното тяло са включени още Приложения, съдържащи методите, използвани в проведеното емпирично изследване.

Библиографската справка указва ползването на 146 заглавия, от които 22 на кирилица и 124 на латиница.

Преценявам теоретичната база на разработката като отлично замислена и реализирана, информативна, особено актуална, подходяща и академична по характер, съобразена с целите и специализирания език на изследването.

Текстът във въведението ерудирано повежда и адекватно ориентира читателя в неговия специфичен замисъл. Още тук и макар в шрих, моделът на изследваното явление е ясно представен в ракурса на динамиката на дефинитивните понятия, свързани с категорията „депресия“. Особено точно е уловен и разкрит механизмът на нейните изяви и предполагаема взаимовръзка с личностни особености, които спомагат да се минимизира негативното влияние на факторите на средата и ситуациите, повишаващи нивата на стрес. Такива личностни особености са генерализираните очаквания – оптимизъм, негативни очаквания, локализация на контрола и мотивацията, които заемат основно място в структурата и процеса на организация на личността и модулират психичните процеси.

Актуален, неизследван и значим по своята същност, въпросът провокира разширяване на обхвата на психологическия инструментариум, за да се постигне тъждествена и ефективна превенция и интервенция на личностно ниво, както с лицата, склонни към депресивни прояви, така и с лица, които попадат в рискови групи.

Недостигът от изследвания, както теоретични, така и емпирични по въпроси, свързани с изясняване на причинно-следствените взаимовръзки между депресията и регулативните личностни променливи – генерализираните очаквания и тяхното влияние върху спецификата, динамиката и трансформацията на заболяването в процеса на лечение, поставя редица предизвикателства пред настоящото проучване.

Предметът, обектът, ограниченията на изследването, основните хипотези, задачите и методиката на цялостното теоретико-емпирично изследване са със същия почерк – смислено концептуализирани и точно формулирани.

Теоретичната част на изложението е положена в няколко проблематични кръга.

В първия е представена детайлизирана и информативна интерпретация на описателните аспекти и специфики на генерализираните очаквания в структурата на личността.

Концепцията за генерализираните очаквания, поставени като акцент в теоретичната част на дисертационния труд, е претърпяла редица промени в своята еволюция, но генералният извод е, че те се разглеждат като регулативни структури в системата на личността, които насочват поведението в нови неясни, неовладени и сложни ситуации.

Основен смислов акцент в теоретичната част на труда е анализът на депресията, която е свързана с емоционални, когнитивни, функционални и мотивационни дефицити. Резонно, депресията е разгледана като едно от най-често срещаните психични заболявания (разстройства) в световен мащаб, със социална значимост, което оказва негативно влияние върху всички аспекти от живота на човека. Операционализирането и обяснението на понятието е реализирано в етиологичен, невробиологичен, социален и личностен контекст. Разгледано е и въздействието на депресията върху ежедневието на хората и техните близки в посока на намаляване на качеството на живот на човека, неговото функциониране и в някои случаи инвалидизация, самоубийство, злоупотреба с алкохол и психоактивни вещества.

Отлично впечатление прави обвързването на аналитичните разсъждения на авторката с представяне на адекватни методи за диагностика.

Изследователският фокус на дисертационния труд е свързан и с установяването на динамиката, спецификата и влиянието на генерализираните очаквания: дългосрочна мотивация, оптимизъм, негативни очаквания и локализация на контрола в процеса на лечение и възстановяване при пациенти с депресия. В този контекст основни изследователски задачи са установяването на взаимовръзките между дългосрочната мотивация, генерализираното очакване, оптимизма, негативните очаквания, локализацията на контрола и тежестта на депресия; анализ на спецификите на генерализираните очаквания при пациенти с депресия; разкриване на влиянието на генерализираното очакване „оптимизъм“ върху тежестта на депресия, както и влиянието на негативните очаквания върху тежестта на депресия. Търси се и влиянието

на дългосрочната мотивация и локализацията на контрола върху тежестта на депресия.

Научният замисъл е реализиран чрез изследване на влиянието на депресията в началото, в хода и след проведено лечение върху динамиката и спецификата на генерализираните очаквания.

В труда е направена и експертна диференциация и интеграция на генерализираните очаквания и влиянието им върху депресията.

Считам, че теоретичната рамка на дисертационния труд е отлична основа за модела на емпиричното изследване, завишавайки евристичния му потенциал. Оценявам тази информативна и систематична концептуализация като принос към теорията на медицинската психология, а приложението и методиката на качествените и количествените изследователски подходи като принос в приложната психологична наука.

Именно те са основният предмет, около който гравитира методологията на осъществяваното изследване. Целите на емпиричното изследване са свързани с установяване на динамиката, спецификата и влиянието на генерализираните очаквания: дългосрочна мотивация, оптимизъм, негативни очаквания и локализация на контрола в процеса на лечение и възстановяване при пациенти с депресия. От своя страна идентифицирането на взаимовръзките и причинно-следствените показатели между тях очертават модел за изследване с потенциално практическо приложение в клиничната и терапевтична работа.

Методическата постановка – разграничено и ясно представена – е описана прецизно и цялостно във втората част на труда. Проверката на заложените 5 хипотези, е извършена с добре аргументиран и съобразен със спецификата на изследването инструментариум. Както качественият, така и количественият анализ на резултатите, е оригинален и синтезно осъществен. Изследователските задачи, включващи апробирането на модел за диагностика на генерализираните очаквания, са реализирани успешно. Именно при провеждането и коментирането на изследването докторантката в оптимална степен разгръща експертния си потенциал.

Самото изследване е проведено „на терен“ и се реализира в 3 етапа. Аргументирано и обосновано са посочени основанията за включването на различни части от изследователския инструментариум в отделните етапи

на проучването. Изборът на конкретните методи за изследване, общо 5 на брой /работна карта, тест за установяване на тежестта на депресивните симптоми на Montgomery Asberg Depression Rating Scale (MADRS); тест за оценка на дългосрочната мотивация на индивидуалното поведение; метод за оценка на оптимизъм и негативни очаквания и тест на Ротър за измерване на локализацията на контрола/, е отлично реализиран и напълно съответства на целите и задачите.

Научното проучване е проведено в период на пет месеца (от месец април 2024 г. до месец август 2024 г.) като са изследвани общо 70 лица с клинични данни за депресия. Обхванати са участници на възраст между 18 и 65 години. Статистическата обработка на резултатите е осъществена със статистически пакет програми „SPSS – 22 - form for expert science“.

Формулираните изводи са в пряка връзка с предмета на изследването и логически произтичат от анализа на обработените данни.

Особено ценен приносен момент виждам в пояснителния текст относно ограниченията на осъществената процедура и споделените препоръки за оптимизирането ѝ. Както в цялостния дисертационен труд, така и тук – ясно и категорично – кандидатката демонстрира отлично познаване на проблематиката, адекватно владение на терминологията и професионализъм.

По отношение на изискванията за цитиране и коректно позоваване на автори намирам, че разработката напълно покрива критериите и отговаря на стандартите.

4. Научни приноси

Като приемам приносите, формулирани от докторантката и извън вече коментираните постижения в дисертационния труд, намирам основание да акцентирам върху следното:

- *Чрез използване на интегрален изследователски подход е проучена и систематизирана информацията за генерализираните очаквания и връзката им с депресията. Направените констатации и аналитични наблюдения са основа за изграждане на модел за изследване на динамиката на генерализираните очаквания на пациенти с депресия;*

- Въведена, обяснена и верифицирана е батерия от тестови методики за оценка и динамично проследяване на генерализираните очаквания при пациенти с депресия;

- В труда се обосновава концептуален модел за изследване на взаимовръзките между генерализираните очаквания и динамиката на протичане на депресивните епизоди

- Приложното изследване предоставя нова перспектива за обяснение на комбинираното влияние на четирите променливи – локализация на контрол, оптимизъм, негативни очаквания и мотивация за обяснение на вариациите в тежестта на депресията;
- Ключово важна е информацията, свързана с необходимостта от възстановяването и подпомагането на дългосрочната мотивация, оптимистичните очаквания, локализацията на контрол и минимализиране на негативните очаквания на лекуваните като подход за компенсиране на негативното въздействие на депресията в процеса на лечение;
- Идентифицираните взаимовръзки и причинно-следствени показатели очертават модел за изследване с потенциално практическо приложение в клиничната и терапевтична работа;
- Проследяването на динамиката на генерализираните очаквания в процеса на лечение на депресия се явява централна концепция в индивидуализираните подходи на управление на депресивните симптоми с несъмнен практически принос.
- Приложението на разработените стратегии за интервенция и превенция може да подобри психичното здраве и благополучието и да намали нивата на стрес и негативни емоции, свързани с преживяването на депресия. Психологичната работа с цел подпомагане и оптимизиране на генерализираните очаквания може да бъде перспектива за следващи изследвания в областта на проблематиката.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представеният списък от 5 публикации по темата на дисертацията съответства на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“.

Публикуването им в престижни списания е гаранция за професионализъм. Задълбочеността и качеството им са несъмнени.

6. Лично участие на докторантката

Участието на докторантката при планирането, провеждането, анализа, обобщението и интерпретацията на получените от теоретико-приложното изследване резултати е безспорно. В отделните етапи е демонстриран професионализъм и прецизност. Формулираните изводи съответстват на постигнатите резултати.

7. Автореферат

Представеният Автореферат на дисертационния труд е с подходящ обем от 60 страници, структуриран е съобразно композиционната организация на изследването и адекватно представя основните му тези, резултати, заключения. Съществени акценти са поставени върху значимостта и научната новост на изследването, чиито методологични ограничения са адекватно посочени. В структурата е включена и самооценката на авторката относно приносните моменти на работата ѝ.

8. Критични забележки и препоръки

С цел популяризиране на дисертационния труд бих препоръчала публикуването му като монографичен труд.

9. Лични впечатления

Представената разработка показва отличната теоретична и практическа подготовка на докторантката по изследваните проблеми, както и умението ѝ да обработва, интерпретира, анализира и обобщава резултати от проведено психологическо изследване. Разработката е балансирана и добре структурирана.

Направените изводи и констатации едновременно адекватни и смели. Считам, че авторката притежава необходимите умения и компетентности, за да продължи научното си развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в*

науката и **отговаря на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ).

Разработка показва, че докторантката Борислава Димитрова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 3.2. Психология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното теоретико-приложно изследване, представено в рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Борислава Димитрова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Медицинска психология“.

20.01. 2025 г.

В. Търново

Изготвил рецензията

/проф. д-р Велислава Чавдарова/

Заличено на основание чл. 5,
§1, б. „В“ от Регламент (ЕС)
2016/679